

JON ETXAIDE:
KONTAKETA ERREALISTAREN HASIERAK *

JON KORTAZAR

Jon Etxaidetaz hitz egiten hasteko lagungarri guttitxo aurkituko du nobelista honen zaleak.

Mitxelena jaunak lanen berri labur bezain informatiboarekin bukatzen du bere zeregina: «Entre los novelistas de fecha más reciente están Jon Etxaide (*Joanak joan*, 1955, sobre la vida de Etchahun) autor de otros varios libros que van de la literatura amena a la erudición» (Michelena, 1960, 157).

Sarasolak ere horrelako zerbait esaten du: «*Alos torrea* Araquistainen *Tradiciones Vasco-cántabras* obrako «Gau illaz» baliaturik. *Joanak-joan* (1955), Etchahunen bizitzeari buruz, garaiko euskal nobelarik inportanteena. *Gorrotoa lege* (1964), Ahaide nagusien burrukei buruzko nobela interesgarria». (Sarasola, 1970, 131).

Eta azkenengoz ba dugu Torrealdai-k egindako irudi arin eta bizkorra: «Ha cuidado con particular esmero la novela histórica, de la que son excelentes muestras *Joanak joan* que recoge la atormentada vida del bardo suletino Etxahun... Posee una pluma ágil, rica, capacitada y veterana, que hace de él un escritor de largo aliento. En la novelística vasca de posguerra ocupa un primerísimo lugar... Entre los actuales escritores vascos es tal vez Jon Etxaide quien se nos muestra con la vocación más clara e inconfundible para la obra de creación narrativa» (Torrealdai, 1977, 348).

Sarasolarengan aurkituko dugu bestalde, Jon Etxaideren nobelagintzaz egindako interpretazioa: «Tematika aldetik ere ez da euskal literaturaren bizkar hezur izan zen ideologiatik aldartzzen. Etxaideren «*Joanak joan*» nobelak ba dirudi, lehen begiratu batean, tesis hori gezurtatzen duela, bertako gordinkeriak ez duela lekuri sistema zaharraren barnean. Analisis sakonago batek ordea, agirian jartzen du *Joanak joan*-eko gordinkeria preme-

* E.H.U.ko Udako Ikastaroetan irakurria (Donostia, 1984ko agorrila).

ditatua dela eta funtsean itxurazkoa. Etxaidek gordinkeriak «jarrri» egiten ditu, baina sistematik atera gabe. Horrela, *Joanak joan* nobela «gordin» dateke agian, baina inola ere ez «inmoral» (hitzaren ohizko zentzuan), eta are gehiago gordinkeria bera ikuspegi moral batetatik ikusten da» (Sarasola, 1970, 77).

Iritzi guztiotatik, guk uste, datu bi baino ez dira aipagarri eta garrantzitsu: bi aukeratuko ditugu, beraz, geure lanaren hasiera eta bultzatzaile bezala:

1) Jon Etxaidek nobela historikoa idazten duela, nobela historikoan barna, berak aitortzen duenez: «Elezar au berritzean, Arakistainen *Tradiciones vasco-cántabrese*ko «Gau-illa» artu degu oñarritzat» (Etxaide, 1950, 13), nobela historikoaren marrak erromantikoak direla.

2) Sarasolaren interpretazioa bide dela, *Joanak Joan* nobelaren zentzuaren bila abiatzea.

1. NOBELA HISTORIKOA

Jon Etxaidek, duda gabe, eta barkatu daturik argienetarikoaetik hasi banaiz, nobela historikoak idazten ditu, aintzinakotasunean laino eta leinu antzemateko bidez, beharbada. Baina zer esan nahi du esaldi soil eta begibistako horrek: «nobela historikoak idazten ditu»?

Ezpairik gabe, denbora joanak, Erdi-Aroak batez ere, lilura eta eder kutsu bereizi bat duelako niretzat (Etxaide, 1964, 8).

Begiak atzera itzuli ditu, eta iraganeko mundua eskuratu. Honen zergatia ez da zaila asmatzen: atzera itzultzen gara gaurkoak ez digulako zirkinik egiten, pozik ez gaudelako gure munduan itzultzen gara aintzinakotasunerako biderantz.

Zuzenki, nobela historikoak XIX. mendearen hasieran sortua denez, arrazoi bereziak ditu atzerakotasuna bilatzeko. Sasoi hortarako aipu honek azalpen gisa balioko du: «Este arte surgido de la "angustia vital y la melancolía", como una huida a la Edad Media provocada por el miedo ante la naciente era industrial de la época victoriana» (Hinterhäuser, 1980, 118). Ez dakit zehaztapen historikoak nahiko izango ote diren gure hipotesia deuseztatzeko, baina ez dezagun ahaztu, gerra ostean, eta zehatzago Etxaideren nobelagintza hasten deneko industrializazio aro berri baten aurrean aurkituko garela. Beraz, nobela historikoa egitea, begi-bista ain-

tzinera itzultzea ihesbidea da, errealitatek ihes egiteko bidea, XIX. mendeko nobelagintzan behintzat. Hala ote da Etxaideren kasuan ere?

Bada, erdizka bakarrik. Guk uste, nobela historikootan ba dagoio idazleari ihesa, errealitate hau ez zaio bat ere gustatzen, eta beste mundu batetara bialtzen du irudipena.

Baina mundu horretan ere errealitatea berdina da, idazleak bizi duen errealitate berberaren aurrean aurkitzen du bere burua.

Agian hauxe litzateke Etxaideren nobelagintzetan sortzen den arazorik bereziena. Ihes egitearren ere, bertantxe aurkitzen duela idazleak bere burua, ihes egitea alperrikakoa bihurtzen zaiola. Edo beste hitz batzuez esateko, ez duela idazleak ihesik egiten, baizik eta denbora-aro berdintsuak aukeratzen dituela bere tesiaren berri emateko.

Hau da, errealitatea ez zaiola gustoko nabarmen geratzen da guk ezagutzen dugun Etxaideren elkarrizketa (agian hobe bakarriketa deitzea) bakarrean:

Artetxeri esker *Alostorrea* argitaratzea lortu nuen. Denborak zailak ziren izugarri... Sekula ez dut bizitza honetan zorionik aurkitu ez aurkituko ere, eta honegatik bizia higuigarri egiten zait. Uste dut giristino ez banintz, alegia, mundu triste honen ondoren beste bizitzarik ez dagoela sines baneza, nire buruaz beste eginez bukatuko nuela... Kristau fedea bakarrik sostengatzen nau maite ez dudan bizi honetan (*Habe*, 40,7).

Esaldi honetan aurkituko dugu Jon Etxaidek nobela historikoaz egiten duen aldakuntza nabarmenaren arrazoi: Nobela historiko guztiek idealizazio prozesu bat eskatzen dute; ez zait bizitza hau gustatzen; igaro nadin beste aro batetara, bizitza hobea zen beste mundu batetara. Baina Etxaideri gertatzen zaiona, beste hau da: idealizazio prozesu hori ez duela nahikotzat, ez duela horrek asetzen. Beste mundu hori ere, mundu hau delako, azken batean, ez da «beste mundua», eta apropos erabiliko dugu esaera erlijiosoa, Erdiarokoa edo Etxahunen XIX. mendeko gizartea ere mundu berdina dira. Idealizazio prozesu horrek ez du ezer ekartzen, beraz. Beste idealizazio bat beharko du gure idazleak: «Beste mundua» kristautasunaren mugetan aurkitu.

Nobela historikoaren ahaleginak eta Jon Etxaiderenak berdinoak badira ere eta idealismoaren, bizitzaren ihesaren mugetan aurkitzen badira ere, ez dira berdinak: Biek dute iturri berdinarik: «Un esfuerzo por espiritualizar la materia enlaza —a veces de modo inconfesado— con la tradición platónica y neoplatónica» (Hinterhäuser, 1980, 119). Baina materiaren izpiritualizazioa ez du nahikotzat Jon Etxaidek. Jakin dakielako mundu honetan ez dagoela ihesik, kristautasunean jartzen du berak bere irtenbidea, eta ez gara gu izango gizakiaren barne zirrikituak astintzen edo

epaitzen hastekoak. Garrantzizko iruditzen zaiguna zera da, ordea, nobela historikoaren barnean ba dagoela Etxaiderengan aurki dezakegun erromantizismoaren joera garrantzitsua. Ez bait dugu ahaztu behar ere, zerbaitek eragiten badu gerra aurreko euskal poesia, horixe dugula alemaniar idealismua.

Teoria nagusi honetatik adibideetara jetsiaz, azter dezagun astiro astiro *Joanak-joan*. Hitzon ostean ulergarria egiten zaigu zergatik aukeratzen duen Etxaidek Etxahunen irudia. Ba dago bion arteko lotura sakonik eta lokarri sendorik. Hala eta guztiz ere, ez dugu pentsatzen gakoa hortxe jarri beharko denik, lanaren bukaeran baino: Lanaren azkenengo bost kapituluetan sortzen da lurralde liluragarriaren bidetik: Zerurako bidea. Ba dakit praktikan gero, honelako bukaerek ginean daramaten topifikazioagatik arrisku-tsuak gertatzen direla, hauxe gertatu den bezalaxe: Sarasolak bukaera «edifikante» deitzen du. Guk nahiago dugu teoriaren arabera «daitekeen bakarra» deitu, nahiz eta «behartua» ere izan.

Ez dago dudarik, bukaera hori nobelaren kanpotik dator, idazlearen nortasunak erantsia dago, narratibitate aldetik okerra gerta daiteke. Ados baina horrela betetzen da teoriaren idealizazio beharra. Horixe da lurralde liluragarria.

Eta hori horrela planteatuz, Etxaidek ere errealismoz jokatu du tramaren jarraipenean.

Bestalde ez da arraro gertatuko Etxaidek berak, bere intenzio eta asmoen berri ematen duenan ideia berdina behin eta berriro azpimarkatzea. Tesiko nobela egin izan omen zuen, eta tesiko nobelak horrela gertatzen dira.

2. HISTORIA ETA EGIKORTASUNA.

Hala eta guztiz, idazleak bere erara moldatuko du historia. Nahiko izango du egikortasuna jarraitzea, eta ez pausuz pausu gauzak gertatu ziren bezala kontatzea. Zer den benetazko, zer asmatua, ez da zaila igertzen testu honetan. Pertsonai nagusiak, nahiz eta beste izen batez agertu, historikoak dira, sasoi eta leku zehatz eta ezagunean bizi eta haziak.

Idazleak, baina, bere erara eratzen du kontaketa. Ongi erakutsiko digu Lasagabasterrek non dagoen errealitate eta fikzioaren arteko desoreka:

Toda novela —toda obra literaria— en cuanto tránsito dialéctico de lo mimético a lo simbólico a través de la función poética, es

un asedio y un proceso a la realidad: la realidad dicha, re-presentada en la función mimética —la novela es signo de esa realidad— resulta significada —hecha signo— en la función simbólica... si en el momento de la mimesis es la realidad la que atribuye sentido a la novela, en el de la simbolización es la novela la que presta sentido a la realidad. (Lasagabaster, 1978, 40).

Argi du hori Etxaidek nobelaren hariaz eta historiaz ari de-
nean; esan digu, esan ere, berak ba duela errealitate agertzeko
kera berezi bat, eta bestela ez lirateke azalduko testuari erantsi-
tako ohar aberats bezain nobela motelgaiak. Oharrok nobelaren
sineskortasunaren alde egiten dute, idazleak jarritakoaren lekuko
diren neurrian.

Honela mintzo zaigu idazlea arazo hau zuritzerakoan:

Ez nuke nahi inolaz ere irakurleak pentsatzerik hemen gertatzen
direnak oro egiak direnik, zeren elaberri kontakizunak, zenbait
egiazko gertaerari oinarritua egon arren, asmamenari ateak
idekitzen baitizkio, nobelaren helburuari jarraiki... elaberria ez
baita inundik ere, historia eta bertako esanak ez dira egiaztat
hartzekoak, nahiz eta ari diren pertsonaiak historikoak izan.
(Etxaide, 1980, 463-465).

Azaldu beharra dago, laburki baino ez bada ere, zer gerta-
tzen zaion *Joanak joan* nobelari. Zer hartu ote du errealitatetik?
zerbait: nobelaren haria, Etxahunen bizitzaren ingurukoak.

Zer makurtu du baina, sinboloaren agindupera? Batez ere,
bukaera melodramatiko hori. Mainerren historia osoa.

Testuari erantsitako oharrak, bada, helburu bi betetzen dute
testuaren inguru-minguruan: batetik idazleak esandakoa zihurta-
tzen dute, begira beza irakurleak «txotx» delakoaren jarraipen
osoa. Eta bestalde, ba daude hor beste asko eta asko, *Alos-torrean*
esandakoari atxikiak:

«Erriari euskal-jakintza erakutsirik goitu dezagun euskera»
Guzti honek, baina, zer ikusi handiegia du idazleak nobela kon-
tatzeko erarekin, hau da, narratzailearen jokaerarekin.

Etxaidek ez du hemen narratzailearen forma objetiboki har-
tzen. Sarasolak adierazi digunez, narratzailea behin eta berriro
ari da testuari bere eritziak jarri eta eragiten.

Begiratu, kontatu eta kontzientzia den narratzaileen artean,
Etxaidek kontzientziarena aukeratzen du, ez baita sinbolo mailan
bere zeregina kontatzea bakarrik, abisatzea edo adieraztea baizik.
Present egon behar du, eta oharrok idazlearen presentzia salatzen
badute ere, narratzaileak joko bereziak egiten ditu eta bere histo-
rizitatea eta fikzioa ez dela hain fikzioso adierazteko: hala nola,
nobelan zehar gaurko deskripzioak aipatuaz, Etxahunia zelan
aurkitu zuen «idazleak» adieraziz eta ez zelan izan zitekeen ain-
tzinakotasunean. Duda gabe biak dira nobelan, baina bere gaurko-
tasuna aipatuaz, sineskortasunez irabazi nahi du idazleak.

3. KOSTUNBRISMOA ETA ERREALISMOA.

Etxaideren meriturik handienetakoa hauxe dugu. Kostunbrismotik errealismora emandako pausuak. Gero aztertuko ditugu, pausuok ongi ala txarto eginak diren. Baina teoria mailan, orain-txe gauden maila honetan, duda gabe badirudi mugak gainditu egin dituela.

Gainditu hain zuzen ere, kostunbrismoak erakartzen zituen arazo bitan.

1) Idealizazioa apurtuz lehendabiziko maila batetan behintzat. Ez da gure arbasoen mundua guretik hain desberdindua, berdinak gaituzu gizonak, lehen eta orain. Ez dugu aurrerapenik egin. Horixe da Etxaidek aipatzen diguna.

2) Etxaideren helburua ez da ohiturak adieraztea, nahiz eta horretarako ere oso hari mehea erabili. Etxaidek gogotsu astintzen du giza izaera, den bezala adierazten saiatzen da. Lortzen duen beste kontu bat izango da.

Baina borondatea eta asmoa ba du. Orain ikusiko dugu bere nobela batetan zelan gertatzen diren teorikoki hemen azaldukoak.

4. *Joanak joan.* MAILA SINBOLIKOA

Hitzaldi baten laburrak ez du ematen bestetarako, eta gure gaurkoan bakar-bakarrik maila sinbolikoa hartuko dugu gaitzat. Hain zuzen, testuaren esanahia. Zer ote da Etxahunen bizitzaren bitartez Etxaidek azaldu nahi diguna, komunikatu nahi duena?

Ez da ahaztu behar tituluaren adierazpena zein testutan agertzen den liburuan zehar. Bitan aurkituko dugu testua. Baten Graxiusak, senar-emazteei egotziko die barkamen eta konponbi-dearen eske:

Tira, joanak joan, eta onezkoak egin itzatzue, bizimodu berri bati hasiera emanaz. (Etxaide, 1980, 238).

Bestea testua bukatzeaz dagoeneko, ez zaio pertsonai bati ezarriko esaldia ahotan, narratzaile berak gogor eta gartsuki diola:

Joanak joan, bihotz zital! Maitabidea —Jesus Jaunaren errepi-dea— hain zabala eta ederra delarik, nola gogoratzen zaik bi-

dexka bihurri, mehar eta perilsuetan barrena menturatzen hire arimaren betiko galgarri? (Etxaide, 1980, 453).

Hor bukatzen da nobela. Eta testua nobela ulertzeko giltzat agertzen zaigu. Batetik, ahazteko ahaleginak erregutu arren Graxiusak, ez dute horrelakorik egiten pertsonaiok, eta azkenean bai. Tarteko zer ote dago? Nobela osoa, hain zuzen ere.

Baina jarraitu aurretik, goazen Etxaideren lanaren helburu eta esanahia aztertzen. Zertarako idatzi duen nobela hau, beraxek utzi du argi baino argiago:

Nere helburua elaberri hau mamitzean, egiazko erlesioaren sustraia, erroa eta funtsa maitasuna dela adieraztea izan zen. Ez ordea, maitasun neurtu bat, norberak eta adiskideak bakarrik maitatzen dakiena, —amodio klase hau girstino ez direnek ere ezagutzen baitute—, maitetasun neurrigabe bat baizik, gure Jesus Jaunak gurutzetik erakutsi ziguna, alegia, etsaia barkatzen —au ia ezinezkoa gizonarentzat— dakien amodioa... mezu hori izan da neretzat Kristo'gan sinesteko eta Kristo ulertzeko, maitatzeko eta miresteko indarririk handiena eman didana. (Etxaide, 1980, 464).

Etxaidek jarraitzen du honelakoak azalduaz. Pertsonai guztiek zutela Juanaren maitasuna eta hil zorian zireneko Hari par-kamen eskatuz lortu zutela salbazioa:

Beren jaun eta Maisu eredutzat hartuz, beren etsaiei barkapen oso bat opaz bukatzen dute. Honetxegatik nahi izan diot nobela honi «Elaberri girstinoa» azalgarria ezarri. (Etxaide, 1980, 464).

Hauxe dugu, bada, idazlearen asmoa.

Gure lana, ordea, lanaren azalpena izango dugu. Zer gertatu ote da lehendabiziko «Joanak joan»ak zirkinik ez eragiteko pertsonaien artean eta bigarrenak gogor aldatzeko pertsonaien mundua? Agian, kalbarioa iragan eta gurutzeratu den pertsonai bat: Maider.

Beraz, *Joanak joan* nobelak ez du Etxahunen bizitza agertzen, Etxahunen bizitzaren inguruan sortutako tesia baino. Zein da tesi hori? Gizon eta Jaungoikoaren arteko desberdintasuna. Edo, hobe, gizonaren maitakeria eta Jaungoikoaren maitasuna, idazleak berak adierazi digunez. Nola, baina?

Azter dezagun Graxiusaren lehendabiziko «Joanak joan». Formula erabilia izan da baina formulak ez du onik ateratzen. Bigarrenak bai ostean.

Laster eta azkar esanda hauexek. Nobelak lehendabiziko partean (XV kapitulu) denbora zikliko bat erabiltzen du. Zer den denbora ziklikoa? Paganismoaren denbora, aurrerapenik egiten ez duena. Lot dezagun kontzeptu hau, Etxahunen bizitzan gertatzen ez den aldakuntzarekin, eta inor ikaratu baino lehenago azal dezadan kontzeptu hau: Nobelaren hasieran ba dirudi inimiziazko nobela baten aurrean aurkituko garela. Esan nahi dut, Etxaidek ba dio esan

ere, nobelan zehar pertsonaiari heriotzaren —edo larritasunaren— bitartez bizitzen irakatsiko diola.

Ideia hau bitan agertzen zaigu nobelan. Mundua ez da ona eta ikasiko du pertsonaiak hortan ere ibiltzen:

Petiri, ostera, biziarekin borrokan hasteko dago eta oraindik ez daki munduko maltzurkeriaren eta azpikeriaren berri... Ez daki, arrazoirik handiena izan arren, burua makurtzea beharrezkoa izan ohi dela sarritan, batipat besteren mendean bizi behar duenarentzat (1980, 52).

Bera bezala fede onekoak uste. Oraindik ez du ikasi eta ez du ikasiko ere mundu faltsu eta ustel honen berri (1980, 195).

Honela, bada badirudi nobelaren helburua, mundua nolakoa den erakustea dela. Eta horixe da izan ere. Etxahunen denbora munduaren denbora da. Behin eta berriro aurrerapenik egiten ez duena. Behin eta berriro errepikatzen dena. Denbora zirkularra eta honen aurrean esan dezagun zenbat aldiz gertatzen den errepikazioa —ekintzen errepikazioa— testu honetan. Bitan joko du protagonistak emaztea, bitan esango diete nobelaren eragileak (Martinek, zuzenago) beste pertsonai batzuri Etxahun abisatzeko (Graziusa eta Miñiku), bitan gertatuko dira kartzelaldiak, bitan (II eta IX) pertsonaiek aurkezteko erabilitako ekintzatik kanpoko kapituluak, bitan itzultzen da Etxahun bere ongileen etxera, Larrandabüriara hain zuzen.

Baina guzti honek ez du bere izaera aldatzen, ez du zirkulutik ateratzen, behin eta berriro denbora zirkular eta berdinean jarraituko du:

Petiri, joandakoari lur eman behar zenioke eta bizimodu berri bat egiten hasi-moztu zion etxeko andreak Petiriren mendekuzko asmo sutsuak itzali nahirik.

—Lur eman? ez horixe (1980, 326).

Denbora zirkularra dela ongi ikusiko da oraingo honetan: Desordenaren denbora dugu aipatutako XV. kapitulu hartakoa diru-egarria, mendekantza eta amodio grina izango dira nagusi: desorekaren denbora, denbora paganoa, zirkuluena, edo Etxaidek esango lukeen bezala, denbora ez-giristinoa.

Ba dago beste arrazoiren bat hori adierazteko: Etxahunen inimizazioa ez da inoiz bukatzen. Nahiz eta behin eta berriro ikasten izan Etxahunek ez du haria apurtzen.

Denbora borobil hori etentzeko, giristino bihurtzeko Etxaidek bide di zabaltzen ditu: bata espazioaren sinbolizazioa dugu, bestea Mainerren historia.

Espazioa garrantzitsua dugu testuan. Etxahunia, paganismoaren ezarleku bihurtzen du Etxaidek, bertantxe gertatzen dira lehenago adierazitako gaiok: diru-egarri, sexo eta bortizkeriak. Horregeatik, bizitza aldakaera gertatzeko, bizileku aldakaera aukeratzeko du Etxaidek sinbolotzat; hara diogunaren adierazpenerako:

Etxahunia, emeki-emeki hustuz zihoan... Aurrena, Graxiusa, etxe-giroa ezin burutuz... gero Petirir'en txanda izan zen gartzelara joan beharrez berehala, Allande eta Marti Etxahuniatik Urdatseko Lohidoia'ra etxez aldatu ziren (Etxaide, 1980, 313).

Iniziazio batetan espazioaren aldaketa hasiera izaten da gauzak oro aldatzeko. Baina ikusi dugunez, ez da hori nahikotzat joko idazlearen asmoetan Etxahunen bizitza aldatzeko, nahiz eta lagungarri agertu.

Beste zerbait eskatzen da ordea, iniziazio oso bat, denbora aldaketa oso bat. Iniziazioaren bitartez denbora borobiletik, kristautasunaren denbora linealera iragaitea.

Esan dugunez Etxahun pertsonaia iniziazioaren bidean izan arren ez du inoiz bere iniziazio hori burutzen, ez da inoiz izaeraz aldatzen. Beraz iniziazioa burutua/ez burutuaren arteko kontrajarpena izango dugu nobelaren bultzatzaile eta adierazgarri.

Iniziazioa dela eta Simone Vierne-ren ikasketak jarraituko ditugu Iniziazioa berez griegozko *talein* hitzetik dator. Iniziatzea bizitzeko hil eragitea baino ez da.

Zuzenago, hil eragitea, baina heriotza bizitzarako irtenbide gertatzen delarik. Iniziatzea beraz, sartu eragitea dugu.

Simone Vierne andereak hiru aldi jartzen ditu iniziazioa gertatzeko:

- Sarrera
 - Iniziazio heriotza
 - Berpiztea.
- { Sarrera erritoak
Mugaz handiko itzulera

Ez ditugu oraingo honetan hiru aldiok zehatz-mehatz aztertuko. Halaz ere esan beharko dugu Mainerren kasuan hiruren berri izango dugula.

Ba dago iniziazioaren sarrera bat. Mainerrek Mayanarekin gizasemeen harremanei buruz duen hizketaldi luzea, hain zuzen ere. (367-370.or.).

Ba dira sarrerako errito batzuk, Etxahun ezagutzea eta ondoren hil bezala geratzea. Ba dago mugaz-handiko itzulera, Maidalera egiten dituen joan etorrietan, eta ez dugu ahaztu behar iniziazioaren pausu bat aintzinakoetara itzulzea dela eta Maidalenak Zuberoan horren ezaugarri duela, eta azkenengoz badago zeru-infernura egiten den bidaia: horixe besterik ez baita azken Maidenalarako bidaia. Eta oraindik ba dago heriotza ere, Aita eta Xaxi eta gero Etxahun aldatuko duen heriotza.

Mainerren iniziazioa eta ondoren nobelaren aldaketa, denborearen aldaketa den neurrian forma bitaz adierazi du idazleak:

— Azken kapituluetan erabilitako metaforen bitartez: Otoitz mendi, Elurra bezain zuri, Otsoa bildots. Hona hemen Etxaidek azken kapituluak izendatzeko erabilitako izenak.

— Maider eta Kristoren artean egindako loturen bitartez. Bi dira, batez ere loturok: Mendira igotea, Maidalena Mainerren Kalbario bihurtzen delarik, eta heriotza.

Ba dago beste kointzidentzia bereziago bat. Maider Komunioa egin ostean (372. or.) bere errezutan hasiko zaigu. Alde batetik, gizarteko bere inimizia egin dueneko, bestalde, Kristorekin lotu deneko. Kointzidentzia ez da beraz, alperrekoa, Maider eta Kristoren arteko lotura azaltzen baitu.

Azken sinbolo baten interpretazioarekin bukatu nahi nuke testuaren azalpen hau. Elurra dugu sinbolo hau. Maider elurrean hilko da. Kuriosoa da elurraren deskripzio zehatzik ez egitea Etxaidek nobelan zehar, aipamenak izan arren Zuberoa kokalekutzat aukeratu duen nobela batean. Honek azken batean elurraren sinboloaren indarra adierazten du guttienez.

Elurrak gauza bi adierazten ditu behintzat. Alde batetik zuritasuna, on izanaren sinboloa zehazki, Mainerren ispilua. Eta bestetik ura da, *zerutik jetsitako* ura. Mainerren heriotza beraz Ofeliarena bezalakoa da. Mainer Ofelia bihurtzen du Etxaidek.

Ez da Mainerrena zuzenki, buru botatze bat, baina Bachelard jankintsuak dioenez, urak berarekin darama heriotza, Etxaidek apurren bat arinago esana zuenez, Mainerren heriotza aurretik adieraziaz:

neguari, gazteen zahargarri eta zaharren hilgarri esan ohi zaio (374).

Baina sinbolo guztiak dobleak direnez, ura ere, edo elurra ontasan moralaren sinboloa dugu:

La imaginación material encuentra en el agua la materia pura por excelencia, la materia naturalmente pura. El agua se ofrece, pues, como un símbolo natural de la pureza, de sentidos precisos a una psicología prolija de la purificación (Bachelard, 1978, 203).

5. BUKATZEKO. ETXAIDE ETA NARRATIBAGINTZA

Bukatzeke, Etxaideren nobela honen eta Etxaideren narratibagintzaren ikuspegi labur bezain arina egin nahi nuke.

Joanak joan nobelak ba ditu narratibitate aldetik hainbat arazo (ez da okerrenetakoa Etxahunen erailketaren kondena), baina guztiaren ganetik hor ba dago hizkuntza bat martxan: Etxaideren

euskara oso aberatsa dugu, jokaera tradizionalen oinarritua: erretorikaren teknikak, esaldiak, nolabait esateko euskararen izpiritua gordetzen duen estilo bat. Beste alde, narratzailearen aldetik zahar kutsukoa agertzen bazaigu ere, berak erabilitako hainbat teknikek bide berririk suposatzen dute, hala nola, narratzaile ugarien teknika edo narratzailearen ahots pluralak.

Hala eta guztiz, nobelaren balioa sinbologian datza, guk uste, mundu oso baten espresaketa lortu nahi izan du Etxaidek. Horregatik Etxahun ez da protagonista zehatza. Askotan, galdu egi-ten da nobelan zehar, Etxahun,

Elaberri hoen ardatz eta bere inguruan dabilzkigu itzuli-mintzuli-ka gaiñerantzeko pertsonaiak, guardia martxan jartzeko ardatzaren gurpillak bailiran (Etxaide, 1980, 382-3).

Zilegi banu, historia hau sasiko biren historia dela esango nuke: Joan, Etxahun eta Mayik dituen semearena, eta Maider, Xaxi eta Xalbadorren alabarena.

Nolabait esateko, lehendabizikoak ez du historia aldatzen, nahiko txikia baita hortarako. Nobelaren bazter batean garatzen da, eta gauzak bertan behera jarraitzen dute, legearen transgresioaren munduaren sinbolo.

Maider ostean, nobelaren transgresioen mediatzaile bihurtzen da, eta nobelako denbora borobila, denbora kristau bihurtzen du, lineal, aldakor.

Borobiltasuna arlo bitan agertzen zaigu: batetik urtearen aroen deskribapenetan, urteak behin eta berrirokotasuna adierazten dute; eta bestetik Etxaidek jarraitutako teknikan: kapituluak deskripzio-elkarrizketak txandakatuz osatzen dira.

Linealtasuna adierazteko, sinboloak erabiliko ditu.

Ez dakit nik zein neurritan, baina Etxaidek hainbatetan aipatzen duen integrismoaren kontra egindako nobela honetan, denbora bien kontrasteaz baliaturik, Etxaidek sakonetik harrapatu nahi izan du, esploratu, gizonaren errailetan datzan esperientzia.

BIBLIOGRAFIA

a) Iturriak

- ETXAIDE'tar Yon: *Alos-torrea*. Zarauz 1950.
ETXAIDE'tar Yon: *Alos-torrea*. Zarauz 1950.
ETXAIDE, Yon: *Gorrotoa Lege*, Itxaropena, Zarauz 1964.
ETXAIDE, Yon: *Joanak Joan*. Donostia 1980, 2. ed.

b) Euskal Literaturaren historiak.

- MITXELENA, Luis: *Historia de la Literatura Vasca*. Minotauro, Madrid 1960.
SARASOLA, Ibon: *Euskal Literaturaren historia*. Lur, Donostia 1970.
TORREALDAY, Juan Mari: *Euskal Idazleak Gaur*. Jakin, Oinati 1977.

c) Lagungarriak.

- BACHELARD, G.: *El agua y los sueños*. FCE, México 1978.
40. zb. (1984ko Apirila), 6-10.or .
HINTERHAUSER, Hans: *Fin de siglo, Figuras y Mitos*, Taurus, Madrid 1980.
LASAGABASTER, J. M.: *La novela de Ignacio Aldecoa*. SGEL, Madrid 1978.
VIERNE, Simone: *Rite, Roman, initiation*. P. U. de Grenoble 1973.
X. X. «Jon Etxaide: Idazle kontentagaitzaren tristura», *HABE*, 40.